

PROFESYONEL MUHASEBE MESLEĞİNDE ENRON SKANDALI VE SONRASI GELİŞMELER

Arş.Grv.Ayça Zeynep Süer
İ. Ü.İşletme Fakültesi

GİRİŞ

Finansal tabloların temelinde yer alan finansal muhasebe ve raporlama standartlarının uyumlaştırılması, günümüz sermaye piyasalarının ihtiyaçlarına cevap vermesi açısından bir gerekliliktir. Dünya ekonomileri, sınırlar arası nakit akışının artacağı bir gelecekle karşı karşıyadır. Muhasebe ve finansal raporlama, bu gelişen pazarın önemli bir unsurudur ve pazarların etkinliğini zayıflatabilir ya da güçlendirebilir. Raporlanan finansal bilgiler internet üzerinde hızla yayılmakta ve yatırımcıların ikamet ettiği ülke ne olursa olsun şirketlerin finansal bilgilerine erişimine olanak vermektedir. Sermaye piyasalarının globalleşmesi, internet ve telekomünikasyon alanındaki gelişmeler, karşılaştırılabilir ve şeffaf finansal raporlama ihtiyacını belirgin hale getirmektedir. Bu da şirketler, yatırımcılar, kredi verenler ve denetçilerin, şirketlerin ne tür finansal bilgileri yayınlaması ve bunu en iyi şekilde nasıl iletebileceklerine ilişkin yeni bir anlayışa sahip olmalarını gerektirmektedir¹.

Şu anda dünyada global muhasebe standartlarının eksikliği, yatırımcıların yatırım alternatifleri hakkında kararlarını şekillendirmelerini kısıtlayarak sermaye piyasalarının globalleşmesini engellemektedir. Yatırımcılar ve diğer mali tablo kullanıcılarının yatırım fırsatlarını karşılaştırmaları için ve şirketlerin rakipleriyle kendisini kıyaslaması için global bir muhasebe finansal raporlama çerçevesine ihtiyaç duyulmaktadır².

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi'nin çalışmaları global olarak muhasebe standartlarının gelişmesinde önemli bir etki yaratmıştır. Ulusal standartların yetersizliği, ülkelerin Uluslararası Muhasebe Standartlarına yönelmelerinde artışa yol açmıştır. Çoğu ülke Uluslararası Muhasebe Standartları'nın kullanımına sınır ötesi(cross-border) raporlamada izin vermekte, bazıları ise ulusal raporlamada izin vermektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesinin oluşumu, 2000 yılında, standart oluşturmayı sağlamak üzere her biri teknik uzman olan on dört kişilik bağımsız bir Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu olarak değiştirildi. Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesinin temel amacı spesifik olarak, finansal tablolarda karşılaştırılabilir ve şeffaf bilgi gerektiren, anlaşılabilir ve uygulanabilir, kamu menfaati gözetilen yüksek kalitede global bir muhasebe standartları seti oluşturmak üzere düzeltildi³.

Uluslararası Muhasebe Standartları'nın, karşılaştırılabilir ulusal ve sınır ötesi finansal raporlama için temel oluşturma potansiyeline sahip olduğu açıktır. Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonu (International Organization of Securities Commissions-IOSCO) Mayıs

¹ Christopher W. Nobes, **A Survey of National Accounting Rules Benchmarked Against International Accounting Standards**, GAAP 2001, s.3.

² a.g.e. , s. 3.

³ a.g.e. , s. 3.

2000'de sermaye piyasası düzenleyicilerine, sınır ötesi halka arz olan ve kote edilen, ek verilerin koşullarına tabi olan çok uluslu şirketlerin Uluslararası Muhasebe Standartları'nı kullanmalarına izin vermesini tavsiye etmiştir. Bu da Uluslararası Muhasebe Standartları'nın artan önemini kanıtlarından biridir. Bunlara ek olarak, Şubat 2001'de, Avrupa Komisyonu, Avrupa'daki kayıtlı şirketlerin, 2005'ten itibaren, Uluslararası Muhasebe Standartları'na göre konsolide edilmiş finansal tablolar hazırlamaları gerekeceğini belirten bir düzenleme önerdi. Asya'dan Latin Amerika'ya kadar tüm dünyada, düzenleyiciler ve muhasebe profesyonelleri, kendi ulusal muhasebe kurallarının Uluslararası Muhasebe Standartları'ndan ne derece farklı olduğu ve bu farklılıkların nasıl azaltılabileceği konusu üzerinde faal olarak düşünmektedir. Bu süreç, bir çok ülkede finansal raporlamada şeffaflık ve karşılaştırılabilirlik açısından belirgin bir düzelmeye rehberlik edecektir. Farklılıkların azaltılması ve finansal tablo şeffaflığının sağlanması süreci zaman alıcı ve fakat harcanan çabaya değecek bir süreçtir⁴.

21. yüzyıla girerken dünyada zaten alternatif bir muhasebe sistemi uygulaması arayışı ve bu yönde bir çerçeve oluşturma çabası vardı. Enron şirketinin iflasına kadar ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri'nin (US GAAP) kendi kendine yeten bir yapıda olduğu düşünülüyordu. Enron olayıyla birlikte bu standartların Uluslararası Muhasebe Standartları (IAS) ile uyumlaştırılması ihtiyacı ortaya çıktı. Bu da Enron olayı öncesi kendi muhasebe standartlarının en iyisi olduğunu düşünen Amerikalıların Uluslararası Muhasebe Standartları'na (IAS) yönelmelerine neden oldu.

ENRON SKANDALI

1980 yılında Houston'da kurulan Enron şirketi, esas faaliyet alanından uzaklaşarak, enerji ticareti başta olmak üzere, pek çok değişik alanda faaliyet göstermeye başladı. Bu amaçla Özel Amaçlı Girişimler (Special Purpose Entities) adı altında ikincil şirketler kurdu.

Enron Şirketi'nin iflası, sadece hissedarlarını ve çalışanlarını değil, işletme çevresinin (paydaşlar- stakeholders) tamamını etkiledi. Bu olayda başta mevcut sistem olmak üzere, denetim süreci, işletme çalışanları ve bu hisselerle yatırım yapanlar eleştirilmektedir⁵. İflastan bir yıl öncesine kadar şirketin hisselerinin değeri 80 \$ düzeyinde iken artık hiçbir değer ifade etmemektedir.

Bir zamanlar hızla yükselen hisse fiyatları ile Wall Street'in en gözde şirketlerinden olan bu firmanın geleceği, Amerika'da enerji endüstrisinde serbestleştirmeye gidileceği haberleri ile parlamıştı. Ancak, kendi tepe yöneticilerinin ellerindeki şirket hisselerini büyük karlarla satmalarının akabinde, hissedarların birikimleri ve çalışanların tasarrufları yok olarak bu iflas olayı gerçekleşti. Şirketin muhasebe ve denetim uygulamaları titiz bir incelemeye tabi tutuldu ve şirketin denetiminden sorumlu ve beş büyük muhasebe firmasından biri olan Arthur Andersen firması da ağır eleştirilere hedef oldu. Dolayısıyla Enron'un ani iflası denetim mesleğinin, mesleki kurallarının ve ahlaki güvenilirliğinin tekrar gözden geçirilmesi sonucunu gündeme getirdi⁶.

Enron olayında, halka açık bir şirketin kendisini olduğundan daha karlı göstermesi ve özellikle bu gösterimde de denetim şirketinden yardım alması söz konusudur. ABD Tahvil ve Bono Mübadele Komisyonu'na (US Securities and Exchange Commission – US SEC) göre

⁴ Christopher W. Nobes, **A Survey of National Accounting Rules Benchmarked against International Accounting Standards**, GAAP 2001, s.3.

⁵ Cengiz Toraman, "Enron Olayı ve Bu Olaydan Çıkarılması Gereken Dersler," **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2002, s. 84.

⁶ "ABD'de Denetim Mesleği Mercek Altında", **Bilanço Dergisi**, Türmob, fiubat 2002, s. 8.

halka açık şirketlerin bağımsız denetim kuruluşlarına denetlettirilmesi zorunludur. Denetim raporları yatırımcıların karar vermesinde önemli bir etkiye sahip olduğundan, şirketler kendilerini karlı göstererek hisselerinin değerini arttırıyorlar ve bu noktada denetim firmaları da bu amacın gerçekleşmesine yardımcı oluyor. Böylece şirketin gelirlerini ve karını şişirerek borçlarını gizlemesine olanak tanıyan, karmaşık bir mali yapılar zinciri oluşturuluyor. Enron son üç yıl içerisinde karlarını bu şekilde yarım milyar dolar civarında şişirdi (Hill ve diğerleri, 2002)⁷.

Enron olayıyla gerçekleri yansıtan finansal raporlara ulaşılmasında ayrıntılı muhasebe standartlarının ne derecede etkin olabildiği hususu ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ve oturmuş bir muhasebe sistemine sahip olan ABD’de böyle bir olayın meydana gelmiş olması dikkat çekicidir. Detaylandırılmış muhasebe gerekliliklerinin çokluğu nedeniyle, bu düzenlemelerin aslında verimliliği engelleyebileceğinden endişe edilebilir. Çünkü yoğun kurallara uyum sağlamanın getirdiği ağır yük, hesapların düzenlenmesi ve denetlenmesi görevini öyle bir düzeye getirir ki, finansal tabloların, açık ve anlaşılır bir yolla yararlı bilgiler aktarma fonksiyonu unutulabilir⁸.

Yapılan muhasebe hataları ve çeşitli yolsuzluklar, 16 Ekim 2001 tarihinde ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarihte daha önce ilan edilen altı aylık vergi sonrası net kar rakamını 544 milyon USD ve öz sermayesini de 1.2 milyar USD azaltarak düzelttiğini ilan etmiştir. Bu düzeltmelerden sonra, 8 Kasım 2001’de şirket ikinci bir duyuru ile 1997,1998,1999 ve 2000 yılları net karlarını düzelterek yeniden ilan etmiştir⁹.

Enron’un 1 Ocak-31 Aralık 2000 dönemi yıllık raporunda, bazı kayıtların hileli olduğu açıkça görülebilmektedir. Enron’un cirosu hızla artıyordu, bunun nedeni ise Enron’un yıl içinde işini ciddi anlamda değiştirmiş olmasıydı. 1999 yılı cirosu 40 milyar USD iken, 2000 yılı cirosu 101 milyar USD ‘a çıkmakla kalmayıp, sadece 2000 yılı son çeyreğinde cirosu 41 milyar USD’nin, yani bir önceki yılın toplam cirosunun üzerine çıktı. Enron yıl içinde enerji sektöründe piyasa yapıcılığına girerek, türevler dahil olmak üzere, toptan alım-satım kontratlarına başladı. Toptan hizmetler olarak adlandırdığı bu tür işlemler sayesinde Enron astronomik ciro rakamlarına ulaştı. Bu da sadece ciro rakamlarına göre değerlendirildiğinde Enron’un boyutu ve büyümesi konusunda yanıltıcı bilgi verilmesine neden oldu¹⁰.

Cirodaki olağanüstü artışa rağmen firma çalışma sermayesini 1.8 milyar USD azalttı. Nakit akım tablosunda, fiyat riski yönetimi faaliyetlerinden elde ettiği net varlıklar olarak adlandırılan ve negatif (-) olarak yer alan 763 milyon USD’lik tutar dikkat çekmektedir. Bu tutar kontratların piyasa değerine göre fiyatlanması sonucu Enron’un hesaplarında oluşmuştur. Dolayısıyla nakit değildir, sadece bir yeniden değerlendirme miktarıdır. Enron’un 979 milyon USD’lik karının 763 milyon USD’i, kontratların bu şekilde yeniden değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Piyasa değerine göre fiyatlamının (marking to market) Enron’un kararları üzerindeki önemi dikkat çekmektedir. Bu husustaki muhasebe politikasına göre; emtia türevinin işlemlerinin yapıldığı aktif bir piyasada piyasa fiyatları, yönetimin; kur kapanışları, tezgah üstü kotasyonları, zaman değeri ve volatilité gibi yükümlülüğü etkileyebilecek faktörlere ilişkin tahminlerini yansıtır. Burada yönetimin tahmininin aktif piyasada fiyatın belirlenmesi konusuyla ilgili anlaşılmalıdır(Singleton, 2002).

⁷ Toraman, a.g.m., s. 86.

⁸ Ron Paterson, “Enron Olayı’ndan Sonra Muhasebe Standartları Daha mı İyi Olacak?”,Çev. Mehmet Özbirecikli, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Temmuz 2002, s. 95.

⁹ Kerem Sarıoğlu, “Enron Olayı (Vak’a)”, **Yönetim Dergisi**, Ekim 2002, s. 49.

¹⁰ Brian Singleton-Green, “Enron: Dolandırıcılık Sistemi Nasıl Çalıştı?”, Çev. Cengiz Toraman, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Ekim 2002, s. 55.

Olayın Odak Noktası: SPEs (Special Purpose Entities-Özel Amaçlı Ortaklıklar)

Açıklanan hesaplardaki ilginçliklerin yanı sıra asıl bahsedilmesi gereken nokta, konsolide edilmemiş özel amaçlı ortaklıklardır.

SPEs, özel amaçların yaygınlığına bağlı olarak, yeni fonların oluşumunu cazip hale getirmek, yeni yatırımcıları çekebilmek, yabancı faaliyetlerden oluşan karları ayırmak gibi özel amaçlarla, şirketler tarafından sıkça kullanılan bir araçtır. Şirket elinde bulundurduğu nakit, hisse senedi, türev ürün gibi varlıklarıyla, tröst, sınırlı sorumlu şirket veya diğer şirket formlarında, bu ortaklıkları oluşturur. SPEs, şirketin kredi oranlarının korunması amacıyla, bilançoda kayıtlı bulunan borç seviyesinin düşürülmesi için de kullanılmaktadır. SPEs bilanço dışı olarak ayrı hesaplarda izlenen bağımsız ortaklıklardır (Special Purpose Entities: Understanding the Guidelines,2002)¹¹.

Bu hususta yapılan yanlışlık, gerçekte Enron tarafından özel amaçlarla kurulmuş olan ve yine Enron tarafından yönetilen küçük işletmelerle olan ilişkilerin, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine göre finansal tablolara dahil edilmesi gereken sonuçlarının bu tablolarda yer almamasıdır. Enron, yaptığı yatırımların değer kaybetmesinden kaynaklanan büyük zararlarını küçük ortaklıklarına aktarmıştır. Daha sonra da bu işletmelerin finansal sonuçlarını konsolide finansal tabloların kapsamına almayarak zararları yatırımcılarından gizlemiştir.¹²

ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine (US GAAP) göre SPEs’le iş yapan bir işletme iki koşul sağlandığı takdirde muhasebe amaçları bakımından SPEs’yi bağımsız bir kurum olarak görebilir: 1. Şirketten bağımsız olarak bir ortak en az SPEs’nin varlıklarının %3’ü olmak üzere önemli sermaye yatırımı yapmış olmalı ve bu %3’lük işlem boyunca bir risk altında olmalı. 2. Bağımsız “sahip”, SPEs üzerinde kontrol gücü olmalı. Bu şartlarda işletme SPEs ile olan işlemlerinden oluşan gelir ve giderleri kaydedebilir ve işletme SPEs ile yakın ilişkide olmasına rağmen, SPEs’nin varlık ve borçları işletmenin bilançosuna eklenmeyebilir¹³.

Enron bu kriterlere uyulduğunu savunmuştur. Aslında bu girişimlere ortak olan Enron’un CFO’su (Chief Financial Officer- Mali İşler Müdürü) Andrew Fastow, şirketten bağımsız yabancı ortak değildi.

Bu özel amaçlı ortaklıkların amaçlarından biri de “ücretler” şeklinde Enron yöneticilerine para aktarmaktı. Firmanın CFO’su Andrew Fastow bu şekilde en az 30 milyon dolar, diğer bir yönetici Micheal Kopper, en az 10 milyon dolar aldı.

Enron’un tahminen 40 milyar dolarlık bir yükümlülüğü bu bağımsız ortaklıklarda sakladığı düşünülmektedir. Enron, büyük bankaları, özel amaçlı ortaklıklarına para yatırmaya ikna etmiştir. Bankalar, bu girişimlere koydukları parayı güvence altına almak istemiş ve Enron bankalara teminat olarak kendi aşırı değerlenmiş hisselerinden vermiştir. Enron’dan yüz milyonlarca dolar ücret kazanan bankalar, başkalarını da firmaya yatırım yapmaya teşvik ederek, hisse fiyatlarını yüksek tutmaya çalışan analistler istihdam etmişlerdir. Yüksek hisse fiyatları, Enron yöneticileri için, bir diğer gelir kaynağını teşkil ediyordu. Mayıs 2000-

¹¹ Singleton, a.g.m. , s. 56.

¹² Saroğlu, a.g.m., s. 51

¹³ William Powers Jr, **Report of Investigation by The Special Investigative Committee of The Board of Directors of Enron Corp.**, February 2002, s. 5.

Ağustos 2001 tarihleri arasında Enron yönetim kurulu başkanı (CEO) Kenneth Lay 36 milyon dolarlık, diğer CEO Jeffrey Skilling 15 milyon dolarlık hisse satışı gerçekleştirdi¹⁴.

SPE'ler, Enron ve Enron'un denetçisi olan Arthur Andersen firması ile ilgili olarak yapılan kriminal araştırmaların temelinde yer almaktadırlar. Şirketin kötüye giden durumunu gizlediler. Andersen'in 2001 Kasım ayında Enron'u yeniden değerlendirmeye almasıyla, 3. çeyreğe ilişkin 618 milyon dolarlık zararı belgeleyen rapor ortaya çıktı¹⁵. Özel amaçlı ortaklıklara ilişkin açıklamalar piyasanın güvenini iyice sarstı ve 2001 Aralık ayında Enron iflasını açıkladı.

Arthur Andersen

Enron'un denetimini ve aynı zamanda danışmanlığını yapan Arthur Andersen şirketi Houston'da firmayı denetlemekle görevlendirilmiş olan David Duncan yönetimindeki ekip tarafından bazı dökümanların imha edilmiş olması nedeniyle itham altında kaldı.

Sermaye piyasaları ve kapitalist sistemin kendisi ancak; muhasebe işlemlerine, mali tabloların açıklanmasına ve şeffaflığına ilişkin yüksek nitelikli standartların varlığı halinde etkin çalışabilir. Amerika'da bugüne kadar, çalışma prensipleri iyi ortaya konulmuş menkul kıymet piyasaları, Menkul Kıymetler ve Takas Komisyonu'nun (SEC) disiplinli yöneticileri, güvenilirliğine inanılan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (GAAP) ve beş büyük muhasebe firmasının herkes tarafından kabul edilen yetenekleri, Dünyanın en büyük ve en likit sermaye piyasaları için temel unsurlar olarak görülüyordu. Enron'un iflası halka açık şirketlerin denetimini yapan firmaların sorumluluğunu tekrar gündeme getirmiştir. Firmayı denetleyen Arthur Andersen, Enron'un bilanço dışında izlenen bir hesabında gözükən borcun değerlendirmesinde muhakeme yanlış yaptığını kabul etmektedir¹⁶.

ABD'de Enron'a yönelik yürütülen çeşitli incelemelerden çıkan sonuçlara göre, Andersen firması Enron'un finansal raporlarının denetimi ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmedi veya ilgili taraf işlemleri üzerindeki iç kontrol hakkında, iç denetim komitesinin endişelerini dikkate almadı (Powers Raporu).

Enron, iç denetim komitesinin gündeme getirdiği bulguları sistem içinde bir parazit olarak algıladı¹⁷.

Bu vak'ada, denetçilerin Enron hesaplarının US GAAP şartlarına uygun olduğuna kendilerini inandırmış olmaları düşünülmektedir. Enron bazı özel amaçlı girişimlerin bilançoda gösterilmesi gerektiğini kabul ettiğinde, Andersen, Enron'u doğru karar vermek için gerekli tüm bilgileri sağlamamakla suçladı. Ama Enron bu suçlamayı reddetti.

Özel amaçlı ortaklıklarla ilgili olarak Andersen firmasında bir iç tartışma olduğu ve bunların muhasebeleştirilmesinde bazı tereddütler olduğu düşünülmektedir. Andersen firması, büyük olasılıkla ya resmin tamamını göremedi, ya da Enron US GAAP'ın detaylı gereksinmelerine uyduğu sürece resmin tamamını görmenin gereksiz olduğunu düşündü¹⁸.

¹⁴ Singleton, a.g.m., s. 57.

¹⁵ Toraman, a.g.m., s. 87.

¹⁶ "ABD'de Denetim Mesleği Mercek Altında", **Bilanço Dergisi**, Türmob, fiubat 2002, s. 8.

¹⁷ Paul Shantz, "Enron'un Hatalarından Ders Almak", **Çev. Leyla Erkutoğlu, Ç Denetim**, Bahar 2002, s. 40.

¹⁸ Singleton, a.g.m., s. 57.

ENRON SONRASI GELİŞMELER

Enron Olayı Sonrası ABD’de Yürürlüğe Giren Sarbanes-Oxley Yasası

ABD’de borsaya kayıtlı Enron şirketinde ortaya çıkan muhasebe ve mali denetim skandalları Amerikan kamuoyunun mali piyasalara olan güvenini sarsmıştır. Amerika’daki mali raporları ve denetim raporlarını hazırlayanların kendi kendini kontrol etmekte olan sisteme karşı güvenin ortadan kalkması nedeniyle ve bu tür olayların tekrarlanmasını önlemek amacıyla ABD Başkanı Bush 30 Temmuz 2002 tarihinde “Sarbanes-Oxley Yasası”nı onayladı. Bu yasa halka açılmış olan firmalarla, onları denetleyen firmaları ve bu görevlerde çalışanları ilgilendirmektedir. Aynı zamanda yasa denetlenen şirketlerde çalışan muhasebeci ve iç denetçileri de kapsamaktadır.

Sarbanes-Oxley Yasası’nda, sermaye oluşum sürecindeki kilit konumdaki oyuncuların çoğunu etkileyen hükümler yer almaktadır. Denetçiler için, yeni bir özel gözetim, gözden geçirilmiş bağımsızlık kuralları seti ve yeni bir kamu raporlaması seviyesi mevcuttur. Yönetim için, çıkar çatışmalarına karşı arttırılmış koruma kapsamı, belirli başvuruların açık onaylamaları, finansal raporlama üzerindeki dahili kontroller hakkında raporlama ve gözden geçirilmiş bildirim şartları mevcuttur. Denetim komiteleri için, dış denetim sürecinin izlenmesine ait doğrudan sorumluluk, tüm denetim ve denetim dışı hizmetlerin önceden onaylanması, bağımsızlık ve finansal uzmanlıkla ilgili değiştirilmiş kuralları, kurumsal raporlama ve denetim bulgularıyla ilgili isimsiz şikayetlerin izlenmesi, alınması ve büyük bir olasılıkla çözümlenmesi dahil olmak üzere kurumsal raporlama çerçevesinde sürekli genişleyen rolün sürdürülmesini içermektedir.¹⁹

Yasa Metninin Ana Başlıkları

1. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu
2. Denetçi Bağımsızlığı
3. Kurumsal Sorumluluk
4. Kapsamı Genişletilmiş Mali Bildirimler
5. Analist Çıkarlarının Çatışması
6. Komisyonun Kaynakları ve Yetkileri
7. Çalışmalar ve Raporlar
8. Kurumsal ve Kriminall Suistimal Sorumluluğu
9. Büro Elemanlarının Suç ve Cezalarının Arttırılması
10. Kurumsal Vergi Beyanı
11. Kurumsal Suistimal ve Sorumluluğu

Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu

Halka Açık Şirket Muhasebe Gözetim Kurulu’nun (PCAOB) oluşturulma amacı; yatırımcıların çıkarlarının korunması, hisse senetleri mali piyasalarda işlem gören şirketler için bilgi sağlayıcı, doğru, güvenilir ve bağımsız denetim raporlarının hazırlanması alanlarında kamu çıkarının güçlendirilmesidir.²⁰

¹⁹ PricewaterhouseCoopers Navigating the Sarbanes-Oxley Act 2002, Mart 2003

²⁰ Bilanço Dergisi, Ocak 2003, s.18.

Bu kurul SEC'in altında görev yapacak, üyelerinin en az üçü bu mesleğin dışından olan, inceleme yapma ve denetim elemanlarını cezalandırma yetkisiyle donatılmış 5 kişiden oluşacaktır.

Denetçinin Bağımsızlığı

Yasa'nın bu başlığı, denetçi bağımsızlığını ele almakta ve diğer hususlar yanında, denetçi hizmetlerinin kapsamı ile denetçi ortağı rotasyonu konularına hitap etmektedir.

Nihai kurallar, denetim şirketleri tarafından SEC'de²¹ kayıtlı denetim müşterilerine verilen hizmetleri etkilemektedir. Nihai kurallar aşağıdaki alanları ele almaktadır:

- Denetim-dışı hizmetler: Bir denetim müşterisine sağlandığında bağımsızlığı zedeleyecek denetim dışı hizmetler hakkındaki mevcut SEC kurallarını yenilemekte ve şu anki hallerine nazaran daha kısıtlayıcı bir hal kazandırmaktadır.
- Denetim komitesi ön-onayları: Bir ihraççının denetim komitesinin, denetçisi tarafından verilen tüm denetim ve denetim-dışı hizmetleri önceden onaylamasını gerektirmektedir.
- Sorumlu ortak rotasyonu: Denetim ekibindeki belirli sorumlu ortakların, sorumlu ortağın denetim sürecindeki rolüne bağlı olarak beş ya da yedi aralıksız yıldan fazla denetim hizmeti vermesini yasaklamaktadır.
- Dinlenme dönemi: İhraççının yönetiminin belirli üyelerinin, denetim prosedürlerinin başlamasından önceki bir yıllık dönem içerisinde denetim ekibinin üyelerinden biri olması halinde, denetim şirketinin ihraççının mali tablolarını denetlemesini yasaklamaktadır.
- Denetim komiteleri ile iletişim- Denetçinin ihraççının denetim komitesindeki belirli konuları raporlamasını gerektirmektedir; bunların arasında ihraççının kritik muhasebe politikaları da yer almaktadır.
- Vekil bildirimler²² - Denetim ve denetim-dışı hizmetler için denetçi tarafından faturalanan vekil ücret bildirimlerinde şu anda gereken bildirim kategorilerini gözden geçirmekte ve denetim komitelerinin onay öncesi süreci hakkında ilave bildirimler gerektirmektedir.
- Sorumlu ortak ücreti - Bir sorumlu ortağın, denetim müşterisine, denetim, gözden geçirme ve onaylama hizmetleri haricinde hizmetler taahhüt edilip satılmasına bağlı olarak ücret almasının bağımsızlığın zedelenmesine neden olduğunu belirtir.

Açıkça belirtilen kategoriler aşağıda verilmiştir:

1. Defter tutma ya da denetim müşterisinin muhasebe kayıtları veya mali tabloların hazırlanmasıyla ilgili diğer hizmetler;
2. Finansal bilgi sistemleri tasarımı ve uygulanması
3. Şirket değerlendirme hizmetleri, adillik görüşleri (fairness opinions), ya da aynı raporlara iştirak (contribution-in-kind reports)

²¹ Securities Exchange Commission

²² Proxy disclosures

4. Aktüeryal hizmetler
5. İç denetim işleri
6. Yönetim fonksiyonları
7. İnsan kaynakları hizmetleri
8. Aracı, yatırım danışmanı ya da yatırım bankacılığı hizmetleri
9. Hukuki hizmetler
10. Denetimle ilgisi olmayan eksper/ bilirkişi hizmetleri
11. Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun yönetmelikle izin verilemez olduğunu belirleyen hizmetler

Diğer denetim-dışı hizmetler, bağımsızlığı zedelemeyen ancak ve ancak hizmetin denetim komitesi tarafından önceden onaylanması halinde verilebilir. Ancak burada, Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu'nun önceden hizmetin izin verilemez olduğunu belirlememiş olması gerekmektedir. Nihai kurallar uyarınca, neredeyse tüm vergi hizmetlerinin, izin verilebilir denetim-dışı hizmetler arasında olduğu açık hale getirilmiştir.

“Denetim müşterisi”nin tanımı:

Nihai kuralların denetim-dışı hizmet hükümleri denetim müşterileri için geçerlidir. “Denetim müşterisi” terimi, mali tablolarının ya da diğer bilgilerinin denetlendiği, incelenip gözden geçirildiği ve onaylandığı bir kurumu ifade etmektedir ve bu kuruluşun iştirakleri de bu tanıma dahildir. Bir iştirak, denetim müşterisi üzerinde kontrole sahip olan, denetim müşterisi tarafından kontrol edilen veya denetim müşterisi ile birlikte ortak kontrol altında yer alan; denetim müşterisinin kuruluş açısından önemli olduğu durumlarda denetim müşterisi üzerinde önemli bir etkisi olan, kuruluşun denetim müşterisi açısından önemli olduğu durumlarda da denetim müşterisinin önemli düzeyde etkisi altında olan ve denetim müşterisinin bir parçası olan yatırım şirketi kompleksindeki herhangi bir kuruluşu ifade etmektedir.

Sorumlu ortak rotasyonu

Nihai kurallarda, sorumlu ortaklar için geçerli olan yeni sorumlu ortak rotasyonu şartları da bulunmaktadır. Sorumlu ortak terimi, nihai kurallar içerisinde denetim ekibinin bir üyesi olan ve aşağıdaki özellikleri taşıyan bir ortak olarak tanımlanmaktadır;:

- Müşterinin mali tablolarını etkileyen önemli denetim, muhasebe ve rapor sunumu konularında karar verme sorumluluğuna sahiptir; ya da
- Müşteri yönetimi ve müşterinin denetim komitesi ile düzenli irtibat halindedir ve bunu sürekli kılar.

Aşağıdaki denetim ortakları, bu tanım kapsamına girmektedir ve aşağıdaki rotasyon şartlarına tabidir:

Sorumlu ortak

- Lider denetim ortağı
- İkincil denetim ortağı (concurring review partner)
- Aşağıdaki koşulları sağlamaları şartıyla denetim taahhüdünün parçası olan diğer denetim partnerleri:
 - (a) İhraççıya ya da ana firmaya 10 saat ya da daha fazla süre denetim hizmeti verilmesi; ya da
 - (b) Aktif veya gelirlerinin, ihraççının konsolide aktif veya gelirlerinin %20'sini ya da daha fazlasını oluşturan bir bağlı şirkette lider sorumlu ortak olarak görev yapması;

Rotasyon şartı

- 5 yıl sonra rotasyon; 5 yıl mola
- 6 Mayıs 2003 tarihinden sonra birinci mali yıldan itibaren geçerli;
- Hizmete, daha önce lider ya da sorumlu ortak olarak hizmet verilen dönem de dahildir.
-
-
- 5 yıl sonra rotasyon; 5 yıl mola
- 6 Mayıs 2003 tarihinden sonra ikinci mali yıldan itibaren geçerli;
- Hizmete, daha önce lider ya da sorumlu ortak olarak hizmet verilen dönem de dahildir.
- 7 yıl sonra rotasyon; iki yıl mola;
- 6 Mayıs 2003 tarihinden sonraki birinci mali yıldan başlayarak geçerli;
- Hizmete, 6 Mayıs 2003 öncesinde denetim ekibinde hizmet verilen süre dahil değildir.

Kurumsal sorumluluk

Madde 301 - Halka açık şirket denetim komiteleri

SEC'in, ulusal menkul değerler borsalarına, belirli kural ve şartlara uymayan bir ihraççının herhangi bir menkul değerinin borsada kote edilmesini yasaklaması yönünde talimat vermesini gerektirmektedir.

SEC, bu Yasa'nın bu maddesini uygulamak için Ocak 2003'te teklif halinde bir kural düzenlemiştir. Teklif halindeki bu kural, aşağıdaki şartları ele almaktadır:

- (1) Denetim komitesi üyelerinin bağımsızlığı;
- (2) Denetim komitesinin ihraççının bağımsız denetçiyi seçme ve denetleme sorumluluğu;
- (3) İhraççının muhasebe uygulamalarıyla ilgili şikayetlerin halledilmesi ve ele alınmasıyla ilgili prosedür;

- (4) Denetim komitesinin danışman işe alma yetkisi ve
(5) Denetim komitesi tarafından işe alınan bağımsız denetçi ve dışarıdan danışmanların finansmanı

Teklif edilen kural uyarınca, yeni kote şartlarının, borsalar tarafından, nihai kuralın ilanından sonra en geç bir yıl içerisinde işler hale getirilmesi gerekmektedir. Nihai kural, en geç 26 Nisan 2003 tarihinde kabul edilmelidir.

Madde 302 - Finansal raporlarda kurumsal sorumluluk

302.maddeyi uygulayan nihai kural, Ağustos 2002'de SEC tarafından düzenlenmiştir. Kural uyarınca, bir şirketin Genel Müdürü ya da Mali İşler Müdürü'nün her birisi, üç ayda ve yılda bir aşağıdakileri onaylamaktadır:

- Yayınlanan²³ mali tablolarını ve/veya denetim raporu incelemiştir.
- Bilgisine dayanarak, raporda doğru olmayan herhangi bir beyan bulunmamaktadır ya da hazırladıkları durumların ışığı altında beyanları ve bildirimleri yanıltıcı hale getirecek şekilde önemli herhangi bir gerçek atlanmamıştır;
- Bilgisine dayanarak, mali tablolar ve diğer mali bilgiler, önemli olan tüm açılardan, mali durumu, işletim ve faaliyet sonuçlarını ve nakit akışlarını adil şekilde ortaya koymaktadır;
- Kendisi, bildirim kontrolleri ve prosedürleri tasarlamış, tesis etmiştir ve bunları yürürlükte tutmaktadır; aynı zamanda bu kontrollerin ve prosedürlerin etkinliğini, rapor sunum tarihinden itibaren 90 gün içerisinde değerlendirmiş ve raporlamıştır.
- Dahili kontrollerdeki tüm açık noktalar ve önemli zayıflıklar, Denetim Komiteleri ile denetçilere açıklandığı gibi dahili kontrol sürecinde önemli bir rolü olan herhangi birini içeren (önemli olsun olmasın) tüm suistimal olayları bildirilmiştir.
- En son tarihli değerlendirme sonrasında dahili kontrolleri önemli ölçüde etkileyebilecek dahili kontrollerdeki önemli değişiklikler raporda bildirilmiştir; bunlar arasında, önemli açıklar ve önemli zayıflıklarla ilgili düzeltici eylemler de bulunmaktadır.

Madde 303 - Denetimlerin yürütülmesindeki olumsuz etkenler

Bir ihraççının herhangi bir görevlisinin ya da müdürünün ya da bunlardan bir tanesinin komutu altında hareket eden herhangi bir şahsın, mali tabloların denetiminin gerçekleştirilmesi esnasında işe alınan denetçiyi ya da hesap uzmanını sahtekarca etkileyebilecek, herhangi bir şekilde zorlayabilecek, manipüle edebilecek ya da yanlış yönlendirebilecek herhangi bir eyleme kalkışmasının yasadışı olduğunu ifade etmektedir.

Kapsamı genişletilmiş mali bildirimler

²³ SEC'te dosyalanan

Sarbanes-Oxley Yasası'nın IV. başlığında, finansal bildirimler geliştirmek amacını taşıyan bir dizi hüküm bulunmaktadır. SEC, yakın tarih içerisinde, bu hükümlerin çoğuyla ilgili nihai kuralları uygulamaya koymuştur.

Madde 401- Dönemsel raporlardaki bildirimler

Bilanço dışı düzenlemeler ve sözleşmesel yükümlülükler

Madde 401(a), Önemli Bilanço-dışı ve Sözleşmesel Yükümlülüklerin Bildirimi başlıklı nihai kural, SEC tarafından Ocak 2003'te yürürlüğe konmuştur ve yabancı özel ihraççılar da dahil olmak üzere kayıtlı kurumların aşağıdakileri yerine getirmesini gerektirmektedir:

“Mali Durumu ve Operasyonların Sonucu üzerine Yönetimin Görüşleri ve Analizi(MD&A)” adındaki ayrı başlıklı bir alt-maddede, bir ihraççının mali durum, mali durumdaki değişiklikler, gelirler veya giderler, faaliyetlerin sonuçları, likidite, sermaye harcamaları veya sermaye kaynakları üzerinde şu anda veya gelecekte önemli bir etkisi olan veya olacak olan bilanço-dışı işlemlerinin, düzenlemelerinin, yükümlülüklerinin ve bu ihraççının konsolide olmayan kurumlar ya da diğer kişilerle ilişkilerinin bir açıklaması verilecektir;

MD&A'da (Management Discussion and Analysis) (küçük işletme ihraççıları haricindeki tescil ettiren kişiler için), bilinen toplam sözleşmesel yükümlülüklerin genel bir incelemesi tablo formatında sunulacaktır.

Madde 404- Dahili kontrollerin yönetim tarafından değerlendirmesi

SEC'in, 1934 tarihli Menkul Değerler Yasası'nın 13(a) ya da 15(d) Maddeleri uyarınca gereken her bir yıllık raporda dahili bir kontrol raporunu içermesi gereken kuralları ortaya koymasını gerektirmektedir. Bu kurallar uyarınca

Mali rapor sunumu için uygun bir dahili kontrol yapısı ve prosedürlerinin tesis edilmesi ve yürürlükte tutulması için yönetimin sorumluluğu belirlenecektir;

İhraççının en yakın tarihli mali yılının bitimi itibariyle, ihraç eden kuruluşun mali yılına ait dahili kontrol yapısı ve prosedürlerinin etkinliğinin bir değerlendirmesi yer alacaktır;

Dış denetçinin, yönetim tarafından yapılan beyanları, dahili kontrollerinin değerlendirmeleri açısından onaylaması gerekmektedir.

Teklif edilen kurallar, SEC tarafından Ekim 2002 tarihinde düzenlenmiştir.

Madde 406-Kıdemli mali işler çalışanları için ahlak kuralları

Nihai kurallar uyarınca, Menkul Değerler Yasası'nın²⁴ 13(a) ile 15(d) maddelerinin raporlama gerekliliklerine tabi bir şirketin, şirketin genel müdürü, finans müdürü, muhasebe müdürü ya da benzer fonksiyonları yerine getiren çalışanları için geçerli ahlaki kuralları benimsediğini bildirmesi gerekmektedir. Böyle bir kuralı benimsememiş şirketler, bu gerçeği

²⁴ Securities and Exchange Act

açıklamalı ve bunu niçin yapmadıklarını belirtmelidirler. Şirketlerin ayrıca, bu çalışanların herhangi biriyle ilgili olarak ahlaki kurallardaki değişiklikleri ve bunlardan feragatları derhal bildirmeleri beklenmektedir.

Nihai kurallar, “ahlak kuralları”, yanlış işlem ve davranışlardan caydırmak ve aşağıdakileri teşvik etmek için makul ölçülerde tasarlanmış yazılı standartlar olarak tanımlanmaktadır:

- Ahlaki ve dürüst davranış biçimlerine; kişisel ve mesleki ilişkiler arasında gerçek veya açık çıkar çatışmalarının ahlaki açıdan halledilmesi de dahildir;
- Kayıtlı kurumun SEC’e sunacağı rapor ve belgelerde ya da kayıtlı kurum tarafından hazırlanacak diğer kamu yazışmalarındaki açık, tam, anlaşılır, zamanında ve net bildirimler;
- Yürürlükte olan yasalara, kural ve yönetmeliklere uygunluk;
- Ahlak kuralları ihlallerinin, kurallar içerisinde tanımlanmış olan uygun kişi ya da kişilere hemen dahili raporlama içinde bildirilmesi;
- Kurallara uyum ile ilgili sorumluluk.

Sarbanes-Oxley Yasası’nın Ülkemiz Muhasebe ve Denetim Mesleği Üzerindeki Etkisi

Sermaye Piyasası Kurulu, 2 Kasım 2002 tarihinde, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ (Seri: X, No: 19) yayınlamıştır. Bu tebliğe göre, bağımsız denetim kuruluşları ve bu kuruluşlarda istihdam edilen denetim elemanları ve diğer personel, bağımsız denetim hizmeti verdikleri firmalara, bağımsız denetim hizmeti verdikleri dönemde, bedelli veya bedelsiz olarak;

- Defter tutmak ve buna ilişkin diğer hizmetleri verme,
 - Finansal bilgi sistemi kurma ve geliştirme, işletmecilik, muhasebe, finans ve bunların uygulamaları ile ilgili işlerde müşavirlik yapma, belge düzenleme ve rapor hazırlama,
 - Değerleme ve aktüerya hizmetleri verme,
 - İç denetim destek hizmetleri verme,
 - Tahkim ve bilirkişilik yapma,
 - Diğer danışmanlık hizmetlerini verme,
- faaliyetlerinde bulunamazlar.

Tebliğdeki ikinci değişiklik, bağımsız denetim kuruluşlarının rotasyonu ile ilgilidir. Yapılan değişikliğe göre; bağımsız denetim kuruluşları, sürekli ve/veya özel denetimlerde en çok 5 hesap dönemi için müşteri yönetim kurulu tarafından seçilir. Bağımsız denetim kuruluşunun tekrar aynı müşteri ile sürekli ve/veya özel denetim sözleşmesi imzalayabilmesi için en az 2 hesap döneminin geçmesi zorunludur.

Aynı tebliğe “Denetimden sorumlu komiteler” ile “Mali tablo ve yıllık rapor hazırlanması ve bildiriminde sorumluluk” başlıkları altında iki madde daha eklenmiştir. Bu maddelere göre, hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklarda, yönetim kurulunca kendi

üyeleri arasından seçilecek üyelerden oluşan denetimden sorumlu komite kurulması zorunluluğu getirildi. Denetimden sorumlu komite; ortaklığın muhasebe sistemi, finansal bilgilerin kamuya açıklanması, bağımsız denetimi ve ortaklığın iç kontrol sisteminin işleyişinin ve etkinliğinin gözetimini yapar. Denetimden sorumlu komite, kamuya açıklanacak yıllık ve ara mali tabloların, ortaklığın izlediği muhasebe ilkelerine, gerçeğe uygunluğuna ve doğruluğuna ilişkin olarak ortaklığın sorumlu yöneticileri ve bağımsız denetçilerinin görüşlerini alarak kendi değerlendirmeleriyle birlikte yönetim kuruluna yazılı olarak bildirir.

SONUÇ

Geçmişte son yönetim tekniklerinin ve yaratıcı stratejilerin kullanıldığı şirket olarak anılan Enron bugün artık sadece en yüksek pazar değerine sahip olup da iflas eden şirket olarak hatırlanmaktadır. Enron sonrası gelişmeler sonucunda piyasaların beklentisi ve muhasebe mesleğinin ajandası bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim yüksek kalitede bilgiye nasıl ulaşılabileceği yönündedir. Bu bilgiye, uluslararası muhasebe standartlarına uygun finansal bilgi ve tam kapsamlı dipnotlar içeren; karşılaştırılabilir, ekonomik gerçekleri gösteren, riskleri doğru ve tam yansıtan güvenilir mali tablolarla ulaşılabilir.

Güvenilirliğin sağlanması konusunda “kurumsal yönetim” kavramı ve uluslararası standartlarda bağımsız denetim önem kazanmaktadır.

Denetimde esas unsur, muhasebe standartları çerçevesinde kamu çıkarlarının korunup korunmadığının tespitidir. Kamu bu sorgulamayı denetçilerin yapacağını ummaktadır. Kamunun denetçiden beklentileri ile denetçinin kamuya verdikleri arasındaki uçurum, denetim mesleğine olan güvenin yeniden tesis edilmesiyle giderilebilecektir (Ward, 2001)²⁵.

Kurumsal raporlamaya duyulan güvenin yeniden kurulması için kamu güvenini oluşturan üç temel öğeye ihtiyaç vardır; şeffaflık, herkese yaptıklarının hesabının sorulduğu kurum kültürü ve dürüst insanlar.²⁶

Dünya sermaye piyasalarının etkinliği, toplumun duyduğu güvene, bu güven ise konuyla direkt olarak ilgili ve güvenilir bilgi sağlanmasına, kısacası yeterli düzeyde şeffaflık sağlanmasına bağlıdır.²⁷

KAYNAKLAR

- Aysan, Mustafa, “Muhasebe Mesleği Sınavdan Geçiyor”, Muhasebe ve Finansman Dergisi , Ocak 2003.
- Aysan, Mustafa, “Muhasebe Mesleği ve Geleceği”, Radikal, 23 Ekim 2002.
- DiPiazza Jr., Samuel A., Building Public Trust – The Future of Corporate Reporting
- Foldvary, F.E. (2002), “Right and Wrong Lessons from Enron”, The Progress Report, <http://www.progress.org/fold231.htm>
- Mc Lean, B. (2001), “Is Enron Overpriced”, Monday, March 5.
- Nobes, Christopher W., A Survey of National Accounting Rules Benchmarked Against International Accounting Standards, GAAP 2001.

²⁵ Toraman, a.g.m., s.88.

²⁶ Building Public Trust – The Future of Corporate Reporting , Samuel A.DiPiazza Jr., CEO PricewaterhouseCoopers

²⁷ Wick Simmons, Nasdaq Bafkan› ve Tepe Yöneticisi

- Özbirecikli, Mehmet, “ABD 107. Kongresi’nde Kabul Edilen Yeni Muhasebe Kanunu-I” ,Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ocak 2003.
- Paterson, Ron, “Enron Olayından Sonra Muhasebe Standartları Daha İyi mi Olacak?”, çev. Mehmet Özbirecikli, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz 2002.
- PricewaterhouseCoopers Navigating the Sarbanes-Oxley Act of 2002, Mart 2003
- Sarıoğlu, Kerem, “Enron Olayı”, Yönetim Dergisi, Ekim 2002.
- Shantz, Paul, “Enron’un Hatalarından Ders Almak”, çev. Leyla Erkutoğlu, İç Denetim Dergisi, Bahar 2002.
- Singleton, Brian-Green, “Enron: Dolandırıcılık Sistemi Nasıl Çalıştı”, çev. Cengiz Toraman, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim 2002.
- Singleton, Brian-Green, “Enron’a Karşılık Vermek”, çev. Cengiz Toraman, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Ekim 2002.
- Singleton, Brian-Green, “Enron’un Sonuçları”, çev. Cengiz Toraman, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz 2002.
- “Special Purpose Entities: Understanding The Guidelines”, (2002), Issues Alert Financial Executives International, January.
- Toraman, Cengiz, “Enron Olayı ve Bu olaydan Çıkarılması Gereken Dersler”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Temmuz 2002.
- Toraman, Cengiz, “Muhasebe Denetiminde Etik ve Enron Örneği”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı 59.
- Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği, Dış Haberler Bülteni, Ocak 2003.
- Ward, R. (2001), “Ramsay’s proposals are good for Australia”, The Australian Financial Review, October 31.